

Fragmenty literárněsociologického diskurzu*

Josef Šebek

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Ústav české literatury a komparatistiky
josef.sebek@ff.cuni.cz

Literárněvědné texty vzniklé mimo některou z dominantních kulturně-jazykových oblastí nevstupují dnes v překladech do prostoru české literární vědy příliš často. Natož soustředí-li se na dílčí (sub)disciplínu. Kniha *Za textem. Antologie polské sociologie literatury*, uspořádaná Jiřím Trávníčkem, je tedy v tomto ohledu relativní výjimkou a úplné prvenství jí patří díky jejímu zaměření na literární sociologii. Ta se v posledních desetiletích i v české literární vědě zvolna prosazuje jako součást studia literární kultury, knižního trhu, čtenářství apod., často skrze užívání výrazných konceptů, jako je například literární pole.

Antologie přináší celkem patnáct přeložených textů ve dvou oddílech, nadepsaných „V teoretické reflexi“ a „V interpretační akci“. Jiří Trávníček ji vybavil krátkým, osobně laděným úvodem, a místo standardní doprovodné studie zvolil formu rozhovoru s bibliologem a sociologem literatury Grzegorzem Niećem. Součástí knihy jsou stručné medailony autorů přeložených studií, z nichž některá jména budou asi českým čtenářům známá (Maria Ossowska, Stefan Żółkiewski...), zatímco jiná — většina? — nikoli. Velmi přitom záleží na generační příslušnosti, protože kontakty české literární vědy s polským prostředím se po pádu státního socialismu znovu rozvíjely jen zvolna. Navíc se nikdy neodehrávaly primárně v oblasti sociologizujícího uvažování o literatuře, ale spíše v linii strukturalistické teorie textu, versologie, později kognitivních přístupů apod. Texty vybrané do knihy přitom pokrývají skoro sto let polského bádání — roky 1933 až 2013. Za spolehlivý převod vděčí Marii Havránkové; dvě studie pak přeložil editor a jeden text je převzat z již existujícího překladu Svavaty Navrátilové.

Jiří Trávníček ve zmíněném úvodu vymezuje čtyři hlavní cíle knihy: 1. Vznik „souboru textů vytyčeného těmito mezníky: čtení, čtenář, čtenářství, literární kultura, knižní trh, společenská role spisovatele, oběh literatury, literatura a jiná média, literární komunikace; vše z oblasti, jež se nazývá „vnější“ okruh literatury“ (s. 8).

---

* Tato práce vznikla za podpory projektu „Kreativita a adaptabilita jako předpoklad úspěchu Evropy v propojeném světě“, reg. č.: CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000734, financovaného z Evropského fondu pro regionální rozvoj. / This work was supported by the European Regional Development Fund project “Creativity and Adaptability as Conditions of the Success of Europe in an Interrelated World” (reg. no.: CZ.02.1.01/0.0/0.0/16_019/0000734).

2. Časový rozsah, tj. zahrnutí jak textů starších, tak současných. 3. Snaha „představit (polskou) sociologii literatury jako disciplínu jednak schopnou své teoretické reflexe, jednak schopnou se vydat do terénu, začasté empirického, a v něm shromažďovat materiál a ten pak interpretačně opracovávat“ (tamtéž). 4. „Snaha o jistou reprezentativnost“, tj. o zahrnutí velkých postav polské literární vědy, které se relevantními tématům věnovaly (s. 9). V úvodu i v závěrečném rozhovoru (zejm. na s. 263–264) k tomu explicitně přistupuje Trávníčkovo přesvědčení o kvalitách polské literární vědy a nutnosti ji českému prostředí zprostředkovávat.

Mohli bychom se teď zeptat: Jak se tedy vytyčené — nepochybně smysluplné — cíle podařilo naplnit? K odpovědím na tuto otázku se dostanu. Nejprve je však třeba se zastavit u samotné „sociologie literatury“, jejíž definice je snadná jen zdánlivě. Jedná se totiž v současnosti o pojem zastřešující velmi různorodé přístupy; zčásti je navíc jako označení používán i sekundárně, vtažením určitého textu do jeho rámce (třeba právě v antologii, případně jeho citováním apod.), a jen v některých případech se k němu hlásí samotní autoři, zejména ti, kteří tíhnou k aplikování metod sociologického výzkumu kultury na oblast literatury. Na jednom pólu tak máme texty ptající se, „Co se můžeme z literatury dozvědět o společnosti“ (abych citoval v antologii zahrnuté zamyšlení Kingy Duninové); tento přístup je přitom disciplinárně poměrně rozostřený a zahrnuje velké množství různorodých prací, které se „nahromadily“ v průběhu posledního století (s významnými předchůdci ve století předcházejícím). Druhý pól, využívající zpravidla exaktnějších postupů sociálních věd, je úzce spojen s rozvojem sociologie ve druhé polovině 20. století a s jejími metodami, kvantitativními i kvalitativními. Obecně se myslím dá říct, že první pól tíhne ke spekulativnějšímu a interpretativnějšímu pohledu, zatímco druhý k přístupu empiričtějšímu, popisnějšímu a samotným textům vzdálenějšímu, i když tomu tak nemusí být vždy.

Velmi podstatné také je, z jakého jazykově-kulturního okruhu daný autor či autorka pochází. Poměrně ostře je sociologie literatury v současnosti vyhraněná například ve frankofonním kontextu. Je to dáno nejen vlivem Pierra Bourdieua a jeho sociologie kultury a teorie sociálních polí, ale i přítomností řady dalších výrazných osobností, jako jsou například Luc Boltanski nebo v současnosti Bernard Lahire a jiní. S odpovídajícím pojetím literární sociologie se setkáme v několika recentních úvodech do disciplíny, jako je *Sociologie de la littérature* Paula Dirxe (2000) či stejnojmenná novější knížka významné literární socioložky Gisèle Sapiro (*La sociologie de la littérature*, 2014). V ní se autorka nejprve stručně věnuje historii literární sociologie a poté uvádí hlavní aktuálně rozvíjené přístupy: Bourdieuovu teorii polí, poněkud okrajovější teorii literární instituce Jacquesa Duboise, teorii polysystému Itamara Even-Zohara, symbolický interakcionismus (Howard Becker ad.) a teorii sítí (Ronald Burt). Následující tři části knihy jsou zasvěceny sociologii literární produkce (pozice literatury v širším sociálním prostoru, „svět literatury“), sociologii děl (výběrově: literární reprezentace, literární školy, otázky národnosti a identity, estetická singularita ze sociologického hlediska) a sociologii recepce (instance zprostředkovávající literaturu a sociologie četby).

Příkladem anglosaského, spíše široce inkluzivního a disperzního pojetí sociologie literatury je přehledová studie Jamese F. Englishe, která vyšla jako úvod k číslu časopisu *New Literary History* (č. 2, 2010) věnovanému současné literární sociologii. Má

příznačný název: *Everywhere and Nowhere: The Sociology of Literature after 'the Sociology of Literature'*. Mezi relevantní současné přístupy — bez nároku na výhradnost i úplnost — English zahrnuje: 1. dějiny knihy a novou bibliografii (Roger Chartier, Robert Darnton, D. F. McKenzie, Peter Stallybrass), 2. studia nových médií (Jerome McGann, N. Katherine Hayles ad.), 3. studium „historie a logiky literárních hodnot a utváření literárního kánonu“ (Pierre Bourdieu, John Guillory, Pascale Casanova...), 4. kritické institucionální dějiny studia literatury (Terry Eagleton, Gerald Graff, Alan Liu aj.), 5. studium čtenářů a čtení (opět Chartier, Janice Radway); následuje stručný výčet: 6. zkoumání vztahu literatury a práva (např. dějiny intelektuálního vlastnictví), 7. sociologický pohled na otázky literatury a rasy, 8. sociologie globalizace a „světové literatury“, 9. sociologicky zaměřená adaptační studia.

Přiblížíme-li se více polskému kontextu, je podobně inkluzivní přístup příznačný i pro recentní antologii *Socjologia literatury*, uspořádanou Grzegorzem Jankowiczem a Michałem Tabaczyńským (Krakov 2015). Explicitně tento její charakter zmiňují editoři v předmluvě (s. 10–14) a vypovídá o něm především samo tematické uspořádání knihy, jdoucí od současné francouzské sociologie literárního pole, literární hry apod. (Gisèle Sapiro, Bernard Lahire ad.) přes témata kánonu, trhu a autorského práva (John Guillory, Martha C. Nussbaum...) po otázky společenské angažovanosti literatury, politiky a sociologie akademických institucí (Terry Eagleton, Raymond Williams, Jacques Rancière a další). (K práci Grzegorza Jankowicze a jeho týmu se ještě vrátím níže.)

Každá antologie literární sociologie tak nevyhnutelně bude i určitým institucionálním performativem, výměrem toho, co to literární sociologie vlastně je, mj. i nalikolink inkluzivně toto označení máme chápat. Vyplývá z toho též, že Jiřímu Trávníčkovi lze těžko vytýkat, že ve svém stručném úvodu obšírně nedefinoval sociologii literatury jakožto svébytný obor. V antologii *Za textem* se každopádně kombinují jak obě výše zmíněná základní hlediska (širší přístupy vs. ostřeji vymezené pojetí popisné a systémové), tak se v ní objevuje i řada témat a metod popsanych Gisèle Sapiro a/nebo Jamesem F. Englishem (a dalšími autory, kteří se sociologii literatury v poslední době snažili systematictější uchopit), případně reprezentovaných v antologii *Socjologia literatury*. Některé ze zahrnutých studií jsou pak samy pokusem určité vymezení předmětu a metod literární sociologie podat.

Práce zařazené do antologie *Za textem* nyní s pomocí několika základních hledisek utřídím a současně aspoň stručně charakterizuji, čím jsou zajímavé. Nevznikne tak dojem pouhé adice textů, který by v případě této knihy nebyl adekvátní.

1. Nejprve se tradičně můžeme podívat, na kterou složku literární komunikace se texty zaměřují (jak činí například i Gisèle Sapiro ve zmíněné publikaci): sociologii autorů, sociologii děl, nebo sociologii čtenářů a čtenářství? Dá se říci, že větší část studií můžeme celkem jednoznačně k některému z těchto tří okruhů přiřadit. Sociologie autorů je tak v knize zastoupena ukázkou z knihy Oskara Stanisława Czarnika *Mezi dvěma Srpnny. Polská literární kultura v letech 1944–1980* (1993), zabývající se mj. sociálním původem a vzděláním autorů daného období v korelaci s jimi praktikovanými žánry a zdroji jejich příjmů; a dále textem Lucyny Stetkiewiczové, soustředící se na srovnání materiálních podmínek provozování spisovatelské činnosti v období socialistické diktatury a v období demokratickém, a to na základě rozhovorů se samotnými autory. Sociologie literárního textu má v antologii nejčastěji podobu analýzy

literární komunikace jako takové, s větší či menší aspirací na systémovost, tj. zahrnuje částečně i oba zbývající členy trojice. Také těchto textů je vícero a patří mezi ně úryvek z klasické knihy Jana Stanisława Bystroně *Literární veřejnost* (1938), kapitola z práce Marie Ossowské (přeložená už v roce 2012 Svatavou Navrátilovou v úplnosti do češtiny) *Měšťanská morálka* (1956) nebo studie Andrzeje Urbańského *Komunikační situace kolem konspiračního textu (1939–1945)* (1989). Ve čtyřech textech pak dominují výzkumy čtenářů a čtenářství: v práci Janusze Lalewicze *Pojetí veřejnosti a problém společenských vazeb* (1982), Antoniny Kłoskowské *Běžná recepce a funkce literatury* (1992), úryvku z knihy Stanisława Siekierského *Čtení Poláků ve 20. století* (2000) a studii Janusze Kosteckého *Čtenářství jako předmět odborného zájmu* (2011). V některých studiích — zejména těch výrazněji teoreticky a systematicky zaměřených — se uvedená tři hlediska setkávají; v případě výběru ukázek z knižních monografií pak také záleželo na tom, kam editor položil tematický akcent.

2. Přístupy zaměřené na teoretický a/nebo historický popis vs. přístupy interpretativní. Mezi ty první patří zejména *Sociologie literatury a její okruhy* Stefana Żółkiewského (1979) nebo úryvek z knihy Stanisława Ossowského; v jiném ohledu pak práce zaměřující se panoramaticky na určitý historický úsek, jako ty od Oskara Stanisława Czarnika či Stanisława Siekierského. Ke druhému typu by se zdánlivě mohly paušálně zařadit texty z druhé části knihy, věnované — podle označení celého oddílu — „interpretací akcí“. Zde je však nutné určité upřesnění. V knize až na výjimky nenajdeme práce, které by se soustředily na interpretaci literárních textů; „interpretací“ v titulu druhého oddílu tak musíme chápat spíše jako interpretaci dat získaných sběrem materiálu nebo na základě průzkumů, anebo prostě jako empirickou práci v protikladu k deduktivnějšímu teoretickému postupu. Tomu, co osobně považují za test a svého druhu završení sociologizujícího bádání v oblasti literatury — tj. čtení literárních textů se sociologickým zřetelem, se příliš prostoru nedostává. Poutavá je v tomto ohledu již zmiňovaná část kapitoly z knihy Marie Ossowské, věnovaná interpretaci Defoeova *Robinsona* ve vztahu k dobové měšťanské a obchodnické třídě (k níž je vztažena titulní postava i autor). Ossowská se tu přibližuje některým variantám marxismu nebo kulturního materialismu. „Interpretativnost“ můžeme však pojímat také jako hlubší zamyšlení nad možnostmi sociologizujícího přístupu k literatuře jako takového; takto je laděn důmyslný esej Kingy Duninové *Co se můžeme z literatury dozvědět o společnosti?* (2004; překlad vyšel poprvé v časopisu *Česká literatura*, č. 4, 2008), v němž Duninová nejprve v konstruktivistickém duchu rozkládá jak unifikovaný pojem společnosti, tak literatury, a posléze nastiňuje svou hermeneuticky inspirovanou „performativní“ teorii čtení.

3. Další pomyslnou osu tvoří přístupy založené spíše komunikačně, resp. sémioticky a ty soustředěné více na materiální aspekty. Akcent na literární komunikaci je v antologii silný a například zmiňovaný Urbańského text přináší i na malé ploše inspirativní model oběhu „konspiračních textů“ v průběhu druhé světové války.

Napříč zařazenými příspěvky je však výrazně přítomné také materiální hledisko dějin knihy, jejího oběhu a praxe její produkce i spotřeby, a to v širším mediálním rámci. Jak se shodují oba protagonisté závěrečného rozhovoru, dějiny knihy v plném spektru svých témat se v českém prostředí, na rozdíl od toho polského, zatím příliš nevyhranily, resp. neosamostatnily. (K tomu bych ovšem doplnil, že to neplatí pro období starší literatury do doby národního obrození.) Aspekty materiality ale antologii pochopitelně

prostupují i na dalších rovinách: sociální rekrutování spisovatelů a jejich finanční poměry, knižní trh, situace literatury a knihy v rámci konkurenčních médií ad.

4. Poslední zřetel v sobě kombinuje časové a typologické hledisko. Jak v úvodu explicitně zmiňuje editor (jde o čtvrtý z cílů antologie), kniha přináší ukázky z některých klasických systematických oborových textů „velkého záběru“ teoretického a/nebo historického, jako jsou práce Bystroně, Żółkiewského či Siekierského, a vedle nich aktuální texty věnované dílčím tématům, jako je fanfikce (Olga Dawidowicz-Chmykowska, 2009) nebo současný knižní trh (*Vydavatelské oběhy* Marcina Rychlewského, 2013). Z návaznosti a odkazování některých autorů např. na Żółkiewského je zřejmé, že zde existuje výrazná a mnohdy i reflektovaná tradice.

Nad některými zařazenými pracemi lze uvažovat o paralelách, které nacházíme u velkých postav sociálněkontextově a sociologicky laděného literárněvědného bádání. Tak nad kapitolkou z Bystroňovy práce se díky suverenitě, s níž se autor v otázkách dějin knihy, čtenářství a jejich materiálních rámců pohybuje po historické ose více jazykově-kulturních oblastí (britské, francouzské ad.), hned vybaví např. mnohem pozdější výzkumy Rogera Chartiera. Robinsonovský text Marie Ossowské připomene na jednu stranu genetický strukturalismus Luciena Goldmana (jehož hlavní práce právě v době vzniku autorčiny knihy začínaly vycházet), na druhou pak Raymonda Williamse. Antonina Kłoskowska se explicitně vyrovnává s Bourdieuovým výzkumem kulturní spotřeby (představeným nejmonumentálněji v knize *Distinction*), jakkoli — alespoň v textu zahrnutém do antologie — nechce přímo vyvozovat širší sociálněkritické závěry. Využití strukturovaných rozhovorů s autory u Lucyny Stetkiewiczové zase upomene na rozsáhlé výzkumy materiálních podmínek současného provozování literatury, které provedl Bernard Lahire. Otázkou pak samozřejmě je důslednost promyšlení teoretických problémů a jasné stanovení metodologie, jakož i hlubší interpretace dat, které — zvláště jedná-li se o rozsáhlejší výzkum — na základě antologizovaných částí textů nelze plně posoudit.

Takovouto tendenci ke srovnávání a „párování“ s významnými autory světové literární sociologie editor jak v úvodu, tak v závěrečném rozhovoru implicitně kritizuje s tím, že originální impulzy je možné a potřebné hledat právě i mimo dominantní regiony. Z mého pohledu je na nejzajímavějších textech v antologii *Za textem* patrný význam dialogu s podnětnými pracemi bez ohledu na region, z nějž pocházejí. V tomto kontextu je také možné upozornit na to, že „perifernější“ jazykově-kulturní okruhy většinou recipují vrcholné výkony vědy (umění, literatury...) velkých zemí, a pozornosti může poněkud unikat fakt, že nezbytné střední a nižší polohy se ani ve „zdrojových“ regionech nevyznačují nejvyšší mírou teoretické pronikavosti a průbojnosti.

Položit si otázku, co do antologie mělo být zahrnuto, a nebylo, je pochopitelně ošidné při vědomí, že dané pole je v Polsku pokryto značným počtem badatelů. V tomto ohledu je kompetentnost editora zjevná. Jeden příklad přesto uvedu: v závěrečném rozhovoru s Grzegorzem Niećem je jakožto inspirativní připomenut výzkum krakovské skupiny badatelů (s. 250). Jde právě o zmiňovaného Grzegorze Jankowicze a jeho spolupracovníky, kteří především na základě Bourdieua a některých dalších autorů zkoumali polské literární pole po roce 1989 (zejm. souhrnná kniha *Polská literatura po roce 1989 ve světle teorie Pierra Bourdieua. Výzkumná zpráva*, 2014). Jejich snahy ukazují, nakolik podnětné může být zdánlivě „přejmout“ zahraniční výzkum a „jen“ ho adaptovat: při svém bádání se museli potýkat s Bourdieuovi neznámým

transformačním prostředím postkomunistické země, s přechodem k tržnímu systému a ustalováním nových literárních institucí. Výsledky jsou překvapivé; současně nepřímou poukazují na slabiny Bourdieuvy teorie, mj. na to, jak obtížné je v rámci teorie literárního pole udržet v centru badatelského zájmu literární text a neskouznout záhy k popisu institucí a k sociologii autorů (lahirovského střihu, která se v případě Jankowicze a jeho týmu na tohoto francouzského sociologa i odvolává). Rozšíření časového záběru na socialistickou periodu by představovalo další výzvu Bourdieuvě teorii, mj. pro představu sjednoceného literárního pole, roli politické či ekonomické autonomie a heteronomie atd. A při ještě hlubším časovém ponoru by se aktualizovala otázka vícejazyčnosti, mnohonárodnosti atd. To vše je přitom relevantní i pro český kontext, byť v poněkud odlišném konkrétním provedení.

Jankowicz společně s Michałem Tabaczyńským připravili také výše připomenutou antologii literární sociologie (2015), která je vedle starší dvojdílné antologie Andrzeje Mencwela (*V okruhu sociologie literatury*, 1977), taktéž v textu rozhovoru zmiňované, svébytným „performativem“ na téma literární sociologie.

Jen na okraj zmíním „ponornou řeku“ antologie, jíž je politika, a to nejen tematizované etapy barvitého polského politického vývoje posledního století (příčemž je těžké zbavit se srovnávání s domácí situací), ale také politika v současném Polsku, které se dotýká i závěrečný rozhovor. Kniha je v tomto ohledu „ekumenická“ a na svých stránkách svádí dohromady autory z tak rozdílných táborů „kulturních válek“, jako jsou Andrzej Urbański a Kinga Duninová. To ale pochopitelně nepatří ke stěžejním tématům antologie a textů v ní obsažených.

Jak vyplynulo z předchozích stran, některé zařazené texty jsou relativně krátkými kapitolami rozsáhlých knih. Někdy proto může být obtížné se do vybrané části čtenářsky „vpravit“ a porozumět tomu, jakou badatelskou otázku si klade. U kapitol převzatých z ucelených monografií je to do jisté míry pochopitelné (viz ale níže), u jednotlivých vybraných studií by tomu tak ovšem být pokud možno nemělo.

Vybrat z rozsáhlého korpusu určité národní literární vědy literárněvědné eseje různorodého zaměření je určitě mnohem snazší úkol než antologizovat formátově heterogenní literárněsociologické texty. Problém výběru, délky a vhodnosti objektivně existuje. Přesto jakožto čtenář antologie nepovažuji za šťastný postup, když se z rozsáhlého systematického anebo historického díla vybere několik stran, jako se to v antologii vícekrát děje. Tak např. u textu Stanisława Ossowského, výrazné postavy polské literární vědy, vzniká při výběru čtyřapůlstránkové ukázky dojem v zásadě generického krátkého pojednání o „společenském rozměru“ estetické recepce literatury. O to pozoruhodnější pak je, že se třinácti stránkám z knihy Jana Stanisława Bystroně nebo deseti prokráceným stranám z knihy Marie Ossowské daří čtenáře vtáhnout do výkladu, což je bezpochyby znakem kvality původních prací. Stručně řečeno: část antologizovaných textů o sobě dává spíše jen vědět, že jsou, a nedostanou už příležitost sdělit, co přinášejí.

Obdobný problém se ovšem týká i některých delších ucelených kapitol, třeba té založené na rozhovorech se současnými autory na téma materiálních podmínek provozování literatury od Lucyny Stetkiewiczové (32 stran), z níž nevyplývá autorčina metodologie, strukturace zkoumané populace autorů atd., takže text vyznívá jako anekdotické srovnávání jejich literární existence za státního socialismu a v podmínkách kapitalismu.

V tomto momentu je třeba se vyrovnat s dalším faktorem, který považují za kontroverzní, a pro četbu textů knihy klíčový: s edičním postupem krácení textů. Antologie *Za textem* je kniha na poměry Teoretické knihovny nakladatelství Host poměrně útlá (272 stran; částečně je to ale jen optický dojem, protože přínosná antologie polské literární vědy sedmdesátých až devadesátých let 20. století *Od poetiky k diskurzu*, 2002, připravená týměž editorem a takřka dvojnásobně silná, má ve skutečnosti jen o několik desítek stran více). Nevím, jaká praktická okolnost mohla vést k nutnosti masivně vypouštět věty, odstavce i delší pasáže. O několik stran rozsáhlejší texty by snad knihu tolik neprodloužily, čtenáři by ale poskytly komfort úplného překladu, a nikoli tápání, kolik že odstavců chybí (zda byl text „krácen“, nebo jen „mírně krácen“, o tom informuje seznam zdrojů překladů v závěru knihy; nůžkám se však vyhnulo málo z nich, přičemž ty jsou zase povětšinou výňatkem z ucelené knihy). Vedle nepřijemného znejistění čtenáře je podle mého názoru důsledkem také necitovatel-
nost, resp. nutnost opatřit si originál: co když se ve vypuštěné pasáži o tématu říká něco podstatného, nebo dokonce protichůdného (věřme editorovi, že nikoli, nicméně čistě technicky taková důvěra postrádá legitimitu). Někdy texty o výkladovou souvislost nepřicházejí; v některých případech je však výsledek skutečně torzovitý — tak například u textu Bogusława Sułkowského nebo Marcina Rychlewského. V nich je narušena samotná možnost sledovat argumentaci: jen pro příklad, poslední čtyři strany Rychlewského textu tvoří v otištěné české verzi jedenáct odstavců a minimálně šest odstavců bylo vypuštěno, jak nás o tom zpravuje opakovaný výskyt znaku [...] na samostatném řádku (označování několika způsobů vypouštění v knize je vysvětleno na s. 243 a 244). Samotného mě zaskočilo, nakolik negativně tyto postupy uplatněné při zprostředkování antologizovaných textů ovlivňují jejich recepci a vhléd, který se díky ní čtenáři (ne)otevívá. Téma se nedalo obejít a po úvaze jsem se rozhodl vtělit ho i do názvu této recenze.

Celkový dojem z antologie tak kolísá mezi zájmem vzbuzeným příklady inspira-
tivního myšlení, které v českém kontextu není příliš známé, a jistým rozladěním nad fragmentárností shromážděného materiálu. Antologie by měla přinést texty, které pokud možno obstojí samy o sobě, dají se citovat, případně využít ve výuce. Taková je většina souborů vydaných v rámci Teoretické knihovny, mnohdy s organizačním nebo přímo editorským přispěním Jiřího Trávnička; v případě knihy *Za textem* to platí jen do jisté míry.

AD:

Jiří Trávniček (ed.): *Za textem. Antologie polské sociologie literatury*, přel. Marie Havránková, Jiří Trávniček a Svatava Navrátilová. Host — Ústav pro českou literaturu AV ČR, Brno — Praha 2018. 272 s.

